

ΘΕΟΣ & ΘΡΗΣΚΕΙΑ

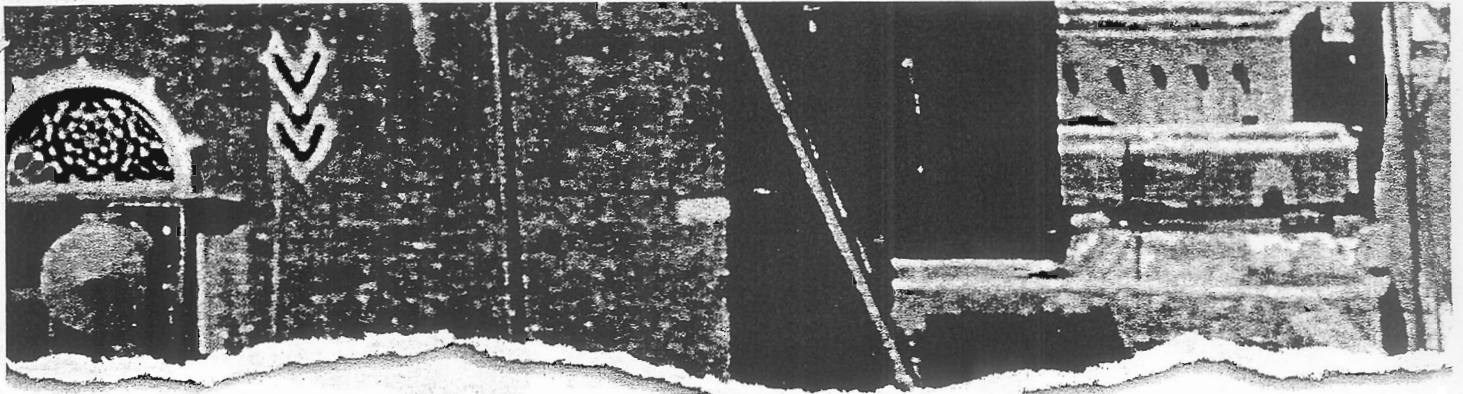
G O D & R E L I G I O N

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ | Τεύχος 9 | 2000 | 1.500 Δραχ

ΘΡΗΣΚΕΙΑ & ΠΟΛΙΤΙΚΗ

8/ff/dvSe54f64f654f498=87787c9c3/0/cvvgdgdgvdsgdeg!OTPEPFBKIVUS
82644+5.24135+6.23566-5369537.000072.214542125483292365691-6050525.35650-65.2825632-65.525.25

“Al-Islam, Din wa dawala”

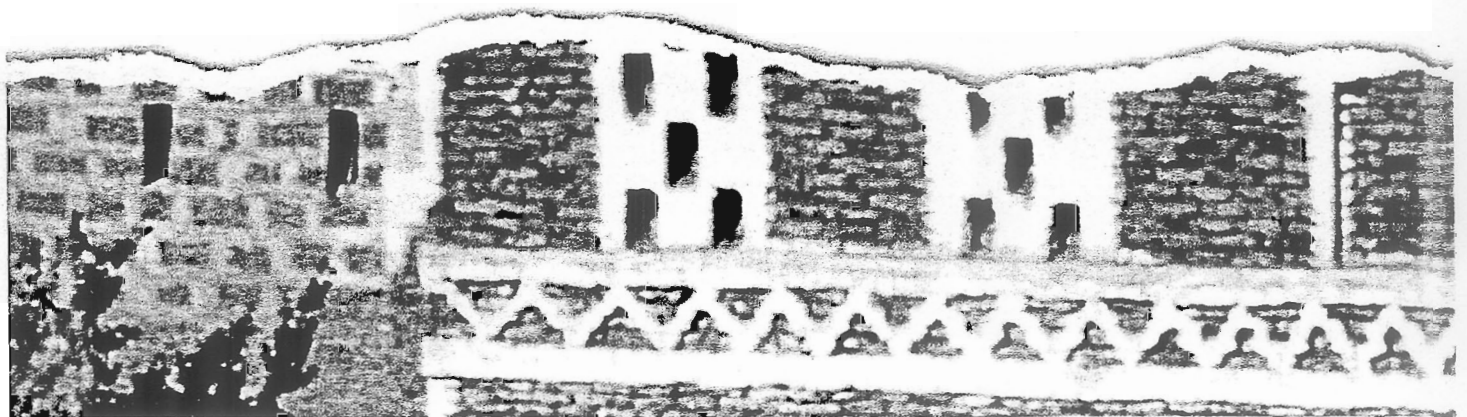
Η ενότητα θρησκείας και κράτους

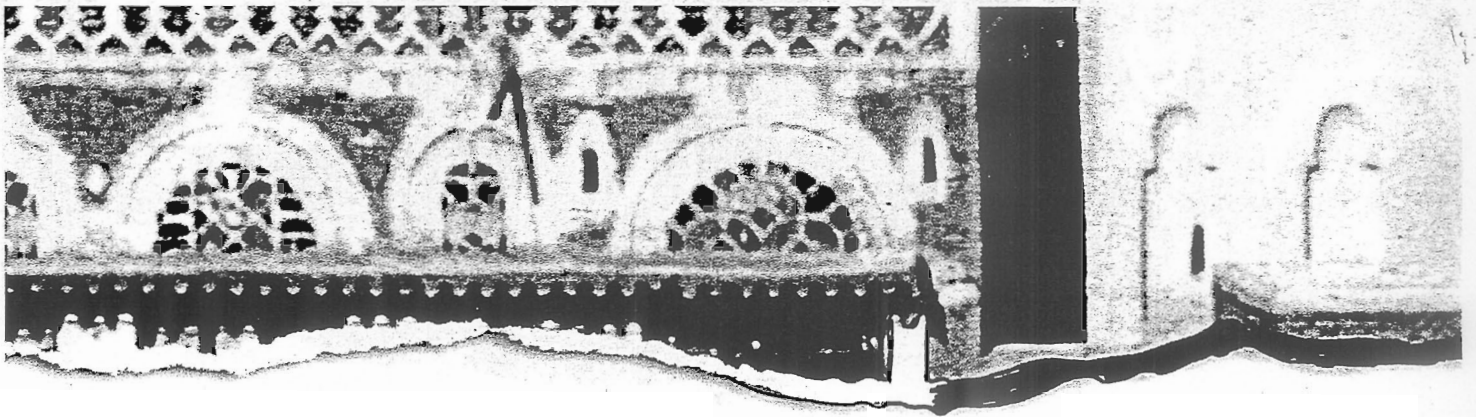
Σχεδόν πάντοτε η δυτική κριτική στο Ισλάμ έμενε στις διαφορές του με τη Δύση: από τη μια ο πολιτισμός της νεωτερικότητας, του εκκοσμηκευμένου Χριστιανισμού, από την άλλη ο παραδοσιακός ισλαμικός πολιτισμός, γέννημα-θρέμμα της ισλαμικής θρησκείας. Αυτό, όμως, που κυρίως φοβάται η Δύση είναι ο πολιτικός προσανατολισμός του Ισλάμ. Τι συμβαίνει, λοιπόν; Γιατί το Ισλάμ αναμειγνύεται σε τέτοιο βαθμό στα πολιτικά πράγματα του κόσμου; Γιατί βρίσκεται στο επίκεντρο του διεθνούς ενδιαφέροντος;

της Αγγελικής Ζιάκα, θεολόγου

Σύμφωνα με τις αρχές του, το Ισλάμ αποτελεί μια ενιαία θρησκευτική και πολιτική κοινότητα (Umma), η οποία συνενώνει θρησκευτική και πολιτική μαζί εξουσία. «Al-Islam, Din wa dawala», «το Ισλάμ είναι θρησκεία και πολιτεία»: αυτή είναι η περίφημη πολεμική κραυγή των «αδελφών μουσουλμάνων». Θεωρητικά, από την αρχή έως σήμερα, η ιδεώδης πολιτεία του Ισλάμ είναι η ενιαία θρησκευτική-πολιτική κοινότητα των πιστών, η αδιαίρετη Umma. Αυτή αποτελεί το θεωρητικό και δεοντολογικό ιδεώδες, το οποίο με νοσταλγία οραματίζονται οι μουσουλμάνοι. Μόνον ορισμένοι σύγχρονοι μουσουλμάνοι διανοητές και θεολόγοι, με νεοτεριστικές αντιλήψεις, προσπαθούν να διαχωρίσουν –σύμφωνα με τα δυτικά πρότυπα– την ισλαμική θρησκεία (Din) από την ισλαμική πολιτεία. Στις μέρες μας, βέβαια, το Ισλάμ δεν συγκροτεί συμπαγή πολιτική πραγματικότητα, καθώς υπάρχει πληθώρα μουσουλμανικών κρατών. Εντούτοις, στην παράδοσή τους παραμένει ισχυρή η ιδέα της «Ούμμα», στην

ενιαία έκφραση της θρησκευτικής και πολιτικής εξουσίας, της «κοινωνίας του Θεού». Η θρησκεία δεν είναι τυχαία ο πυρήνας της πολιτικής οργανωμένης κοινότητας όλων των μουσουλμάνων. Η πρώτη ισλαμική πολιτική οντότητα είχε τις ρίζες της στη θεία αποκάλυψη, σε μια υπερβατική παρέμβαση. Ο νόμος του Θεού, το Κοράνιο, αποτελούσε τον θρησκευτικό και πολιτικό συγχρόνως κανόνα της μουσουλμανικής κοινότητας, για την τήρηση του οποίου ήταν εντεταλμένοι οι άρχοντες της πολιτείας. Αυτός ο χαρακτήρας του Ισλάμ προέρχεται από τη διττή ιδιότητα του ιδρυτή του. Ο Μωάμεθ δεν ήταν μόνον ο προφήτης του Θεού, αλλά και ο πολιτικός αρχηγός της κοινότητάς του. Γι' αυτό ακριβώς λείπει στο Ισλάμ η αντίθεση μεταξύ θρησκείας και πολιτείας, ιερών και λαϊκών, πνευματικού και κοσμικού στοιχείου. Με την καθαρώς θρησκευτική της μορφή, η προσευχόμενη κοινότητα αποτελεί συγχρόνως και το αγωνιζόμενο στρατεύμα. Ο προϊστάμενος της μουσουλμανικής προσευχής, ο ιμάμης, δεν έχει

ιδιαίτερο ιερατικό χάρισμα. Παρόλα αυτά, είναι συγχρόνως ο προεξάρχων της προσευχής λαϊκός και ο επί των πεδίων των μαχών αρχηγός. Στην ίδια λογική, ο μουσουλμανικός στρατός αποτελεί «τον στρατό του Αλλάχ» και το δημόσιο ταμείο, «το ταμείο του Αλλάχ». Με ανάλογο τρόπο, ο θρησκευτικός νόμος είναι και πολιτικός, και αντίστροφα.

Κοινότητα και πολιτεία

Ανάμεσα σε πολλούς άλλους αραβικούς όρους με τους οποίους δηλώνεται η θρησκευτική και πολιτική υπόσταση του Ισλάμ, ο κλασικότερος είναι ο όρος Umma ή ακριβέστερα Ummat al-nabi. Προέρχεται από την αραμαϊκή (umma, ummtha), που σημαίνει «ισλαμική κοινότητα», «λαός του Ισλάμ», «λαός του Θεού», «έθνος», «θεία πολιτεία».

Σήμερα, οι μουσουλμάνοι μεταρρυθμιστές που θέλουν να τονίσουν τη θρησκευτική σημασία του Ισλάμ, αλλά να το αντιδιαστείλουν από την κρατική εξουσία, χρησιμοποιούν κυρίως τον όρο al-jama'a al-islamiya, «η κοινότητα» ή «η κοινωνία των πιστών». Ωστόσο, για το λαϊκό αίσθημα, η ενότητα του Ισλάμ και η αλληλεγγύη μεταξύ των πιστών του εκφράζεται αποκλειστικά στην «κοινότητα (Ούμμα) του προφήτη». Στο Κοράνιο συναντάμε επανειλημμένως: «Είσαστε ο καλύτερος λαός (Umma), που γεννήθηκε για το καλό της ανθρωπότητας. διατάσσετε το αγαθό και απαγορεύε-

τε το κακό» (3,110 κ.ε.). Επομένως, βασικό καθήκον κάθε μουσουλμάνου είναι όχι απλώς να τηρεί τα καθιερωμένα καθήκοντα της μουσουλμανικής κοινωνίας, αλλά να συμμετέχει ενεργώς και μαζί με όλους τους «αδελφούς» του στη συνολική ζωή της Ούμμα, στον αγώνα της για την παγκόσμια επικράτηση του νόμου του Θεού και των δικαίων του. Μια άλλη ορολογία που εκφράζει την ισλαμική Ούμμα και τις σχέσεις της προς

τον κόσμο είναι αυτή που δημιουργήθηκε ως αποτέλεσμα των αρχικών ισλαμικών κατακτήσεων. Διαίρει τον κόσμο σε τρεις ζώνες: στον «οίκο του Ισλάμ» (dar al-Islam), στον «οίκο του πολέμου» (dar al-harb), ο οποίος αντιτίθεται προς τον κόσμο του Ισλάμ –άρα, σύμφωνα με τις μουσουλμανικές θεωρίες, μεταξύ των δύο κόσμων υπάρχει χάσμα μεγάλο και δεν μπορεί να επικρατήσει η ειρήνη παρά ο πόλεμος–, και τέλος στον «οίκο της ειρήνης» (dar al-sulh), που περιλαμβάνει τις μονοθεϊστικές εκείνες χώρες με τις οποίες οι μουσουλμάνοι μπορούν να συνάψουν σύμφωνα ειρήνης. Ένα τελευταίο συνώνυμο της ισλαμικής κοινότητας (Ούμμα) είναι το dar al-'adl, «ο οίκος της δικαιοσύνης», ο πραγματικός

κόσμος του Ισλάμ, στον οποίο, κατά τους μουσουλμάνους, επικρατούν «τα δίκαια του Θεού και των ανθρώπων», όπως αυτά καθορίζονται από τον λόγο του Θεού που εκφράζεται στο Κοράνιο.

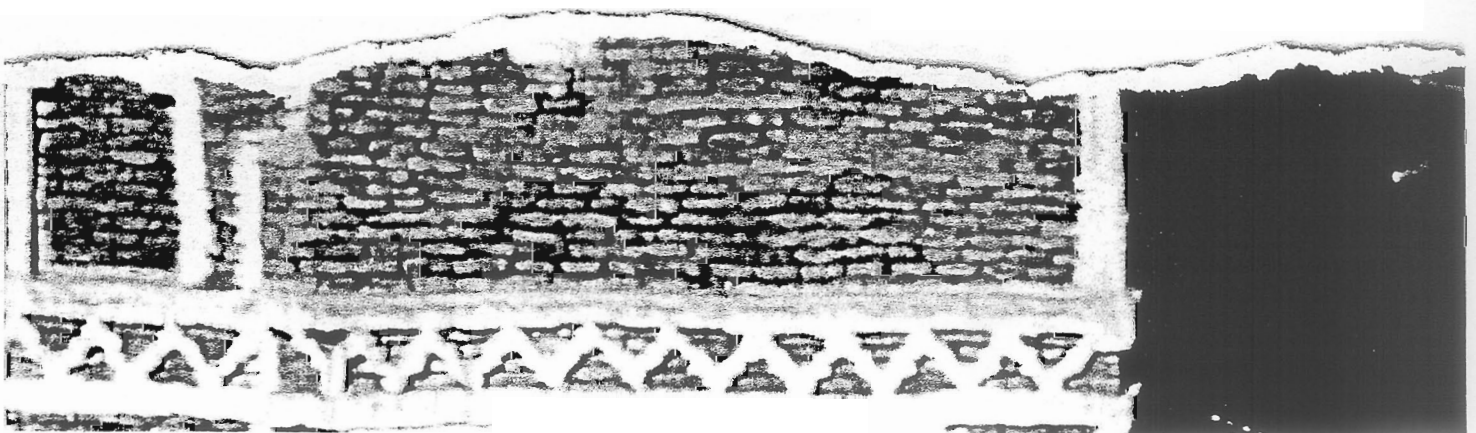
Ο νόμος του Ισλάμ: νόμος του Θεού και νόμος της πολιτείας

Ο χαρακτήρας του Ισλάμ ως κοινωνίας του Θεού, ως θρησκευτικής και πολιτικής συγχρόνως πραγματικότητας,

προσδιορίζει και τη φύση του ισλαμικού νόμου. Ο νόμος έχει ταυτόχρονα θρησκευτικό και πολιτικό χαρακτήρα. Ένας μουσουλμάνος δίνει μεγάλη σημασία στον νόμο και στην ισχύ του. Το κράτος πρέπει να είναι κάτι παραπάνω από ένας ουδέτερος θεσμός που

Η ιδεώδης πολιτεία του Ισλάμ είναι η ενιαία θρησκευτική-πολιτική κοινότητα των πιστών, η αδιαίρετη Umma

εγγυάται τη θρησκευτική ελευθερία. Το δίκαιο που πηγάζει από τον ισλαμικό νόμο είναι θρησκευτικό και πολιτικό. Απορρέει απευθείας από τις πηγές τής θείας αποκάλυψης, το Κοράνιο και τη Σούννα, την παράδοση δηλαδή του Μωάμεθ και της πρώτης μουσουλμανικής κοινότητας. Το ισλαμικό δίκαιο, λοιπόν, είναι «θείο δίκαιο» και ως τέτοιο αμετάβλητο. Η τωρινή πολυδιάσπαση του Ισλάμ σε πολλές πολιτικές

οντότητες δεν παραπέμπει στην πολιτικώς ενιαία μορφή του, όπως ήταν την εποχή των χαλιφάτων. Ωστόσο, διατηρήθηκε σε όλες σχεδόν τις μουσουλμανικές χώρες μια κοινή αρχή: το Ισλάμ είναι κρατική θρησκεία. Ορισμένα, μάλιστα, κράτη, όπως το Πακιστάν και το Ιράν, έχουν Σύνταγμα που στηρίζεται όσο γίνεται περισσότερο στο Κοράνιο και στον ισλαμικό νόμο. Αλλά και τα υπόλοιπα μουσουλμανικά κράτη έχουν προσαρμόσει τη νομοθεσία τους στις αξιακές επιταγές του ισλαμικού νόμου. Εξαιρεση αποτελεί μόνον η Τουρκία, με το λαϊκό κράτος του Ατατούρκ. Εκεί, κατά τα δυτικά πρότυπα πολιτικής οργάνωσης, το κράτος διατηρεί τον κοσμικό του χαρακτήρα, ενώ η θρησκεία περιορίζεται να καλύπτει τις μεταφυσικές ανάγκες των πιστών. Το τουρκικό Σύνταγμα, ο καταστατικός νόμος της πολιτείας, είναι αντιγραφή του αντίστοιχου ελβετικού· ανεξάρτητο και διαφορετικό από την ισλαμική νομοθεσία.

Ο ιερός νόμος, που για τους μουσουλμάνους αντιπροσωπεύει το θέλημα του Θεού, ονομάζεται Σαρία (Shari'ah) και σημαίνει «οδός, κατεύθυνση». Ο Αλλάχ αποτελεί τη βάση του δικαίου με το οποίο εξασφαλίζεται η ύπαρξη του κράτους στον παρόντα κόσμο. Είναι η ενωτική αρχή, η περί κράτους ιδέα και αυτός μόνον εγγυάται και δικαιώνει την πολιτική του υπόσταση. Οι ερμηνείες των κανόνων της Σαρία περιέχονται

στην «επιστήμη του μουσουλμανικού δικαίου» που ονομάζεται Φικχ (Fiqh), και σημαίνει γνώση. Σαρία και Φικχ είναι, συνήθως, συνώνυμοι όροι και δηλώνουν το σύνολο των κανόνων οι οποίοι διέπουν την ισλαμική νομοθεσία. Η ανάπτυξη του ισλαμικού δικαίου έγινε κατά τους τέσσερις πρώτους αιώνες της ζωής του Ισλάμ. Το σουνιτικό Ισλάμ αναγνωρίζει τέσσερις μεγάλες σχολές που άρχισαν να αναπτύσσονται από το δεύτερο μισό του 8ου αιώνα. Η νομοθεσία των σχολών αυτών κωδικοποιήθηκε γύρω στον 10ο αιώνα και έκτοτε ισχύει ως θεμελιώδης πηγή δικαίου, που περιλαμβάνει και λύνει όλα τα θρησκευτικά, πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά ζητήματα του ισλαμικού κόσμου. Οι νομοδιδάσκαλοι δεν διατυπώνουν πια νέους νόμους (ιτζτιχάντ), αλλά ανατρέχουν στον κωδικοποιημένο νόμο και βρίσκουν έτοιμες «γνωματεύσεις» (φετβά) για τα νομικά θέματα που ανακύπτουν. Το δικαιο αυτό επικρατεί στους σουνίτες. Οι σίιτες, με τη σειρά τους, ανέπτυξαν το δικό τους δικαιο, το οποίο όμως δεν διαφέρει στις βασικές του αρχές από το δικαιο του σουνιτικού Ισλάμ, πλην του ότι οι σίιτες νομοδιδάσκαλοι (mulla) συνεχίζουν το ιτζτιχάντ, δηλαδή εξακολουθούν να ερμηνεύουν τον ιερό νόμο και να διατυπώνουν νέους νόμους.

Στη Σαρία πέρα από τους νόμους, οι οποίοι συνιστούν το ιδιωτικό, οικογενει-

ακό, περιουσιακό, κληρονομικό, εμπράγματο και εμπορικό δικαιο, υπάρχουν και οι κανόνες που ρυθμίζουν τη θρησκευτική ζωή του μουσουλμάνου (προσευχή, ελεημοσύνη, νηστεία, ιερό προσκύνημα κ.λπ.). Η Σαρία περιλαμβάνει, επίσης, τις νομικές διατάξεις που ρυθμίζουν τις οικογενειακές σχέσεις και συναλλαγές του εμπορικού και κοινωνικού βίου, καθώς και το ποινικό δικαιο και τον τρόπο διεξαγωγής της δίκης. Τέλος, περιλαμβάνει όλους τους νόμους διακυβέρνησης και εξουσίας του κράτους, και το στρατιωτικό δικαιο.

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι όλος ο βίος του μουσουλμάνου βρίσκεται κάτω από τον νόμο και την εποπτεία του Θεού. Για τους πιστούς, η υπακοή στον νόμο σημαίνει υπακοή στον Θεό. Η υπακοή στον Θεό με τη σειρά της δωρίζει στους ανθρώπους τα αγαθά αυτού του κόσμου και τους εγγυάται την ευδαιμονία του άλλου κόσμου.

Η διαχείριση της εξουσίας

Ο χαρακτήρας της ισλαμικής νομοθεσίας καθορίζει και τον τρόπο διάρθρωσης και διανομής της εξουσίας. Αφού πίστη και κράτος είναι μια ενιαία και αδιαίρετη πραγματικότητα, οι άρχοντες της πολιτείας είναι και της θρησκείας, και αντίστροφα. Υπάρχουν βέβαια ορισμένα πρόσωπα (κυρίως νομοδιδάσκαλοι) που είναι επιφορτισμένα με ειδικά καθήκοντα και υπηρετούν τις ειδικές

θρησκευτικές ανάγκες των πιστών στα τεμένη. Όλα, όμως, τα πρόσωπα αυτά είναι λαϊκοί, χωρίς κάποιο συγκεκριμένο ιερατικό χάρισμα. Για να καταλάβουμε τη διάρθρωση και τη λειτουργία των εξουσιών στο Ισλάμ, πρέπει να αναχθούμε στην ιστορία του. Στη Μεδίνα, ο Προφήτης καθόρισε την έννοια της ισλαμικής κοινότητας. Συνένωσε τους πιστούς κάτω από την άμεση κυριαρχία του Θεού και ίδρυσε την ισλαμική θεοκρατία. Έτσι, στη θεωρία για την οργάνωση της κοινότητας, η διδακτική αυθεντία ανήκει απευθείας στον Θεό και φτάνει στους πιστούς διαμέσου του Κορανίου. Ο Μωάμεθ, ως προφήτης του Θεού, ήταν ο πολιτικός, αλλά και ο χαρισματικός αρχηγός της κοινότητας. Μετά τον θάνατό του ανέκυψε το πρόβλημα της διαδοχής. Ήταν η αφορμή για να διαιρεθούν οι μουσουλμάνοι σε δύο παρατάξεις. Από τη μια οι σουνίτες (Sunni), οι οποίοι υποστήριζαν ότι ο διάδοχος μπορούσε να προέλθει από την ευρύτερη συγγένεια του Μωάμεθ, δηλαδή τη φυλή των Quraish. Αντίθετα οι σίιτες (Shi'ah) πίστευαν ότι ο διάδοχος πρέπει να προέλθει από τη στενή οικογενειακή συγγένεια του Μωάμεθ και ήθελαν ως διάδοχό του τον πρώτο του εξάδελφο και γαμπρό του, τον Άλη. Σήμερα, η συντριπτική πλειοψηφία του μουσουλμανικού κόσμου αποτελείται από σουνίτες, ενώ οι σίιτες είναι μόνο το 10%. Οι τελευταίοι συγκεντρώνο-

νται κυρίως στο Ιράν, ένας σημαντικός αριθμός στο Ιράκ και οι υπόλοιποι είναι διασκορπισμένοι σε διάφορα άλλα ισλαμικά κράτη.

Σύμφωνα με τη σουνιτική παράδοση, η εξουσία δόθηκε από τον Θεό. Ωστόσο, τη χαρισματική εξουσία την είχε μόνον ο Μωάμεθ ως προφήτης. Μετά τον θάνατό του αυτή έπαψε να υπάρχει. Έτσι, ο χαλίφης δεν συνένωνε την κοσμική και τη θρησκευτική αυθεντία. Ονομαζόταν βέβαια χαλίφης, «διάδοχος» ή «αντιπρόσωπος» του προφήτη, αλλά είχε μόνον την ιδιότητα του πολιτικού αρχηγού της κοινότητας, όχι του νομοθέτη, ούτε του ερμηνευτή της παράδοσης. Ο χαλίφης ήταν ο αρχηγός του Ισλάμ, ο φύλακας της πίστης και των πιστών, αλλά δεν είχε ιερατική εξουσία. Ήταν αιρετό της κοινότητας πρόσωπο (αργότερα της κληρονομικής δυναστείας), όχι όμως «ελέω Θεού αυτοκράτορας». Εγγυούνταν την ισχύ του νόμου, αλλά για τη διασάφισή του εντεταλμένοι ήταν οι «ulama», οι γνώστες του θρησκευτικού Νόμου, ένα σώμα λαϊκών νομοδιδασκάλων, δίχως ιερατικό αξίωμα. Με το πέρασμα του χρόνου, οι «ulama» απέκτησαν συγκεκριμένα δικαιώματα. Ως γνώ-

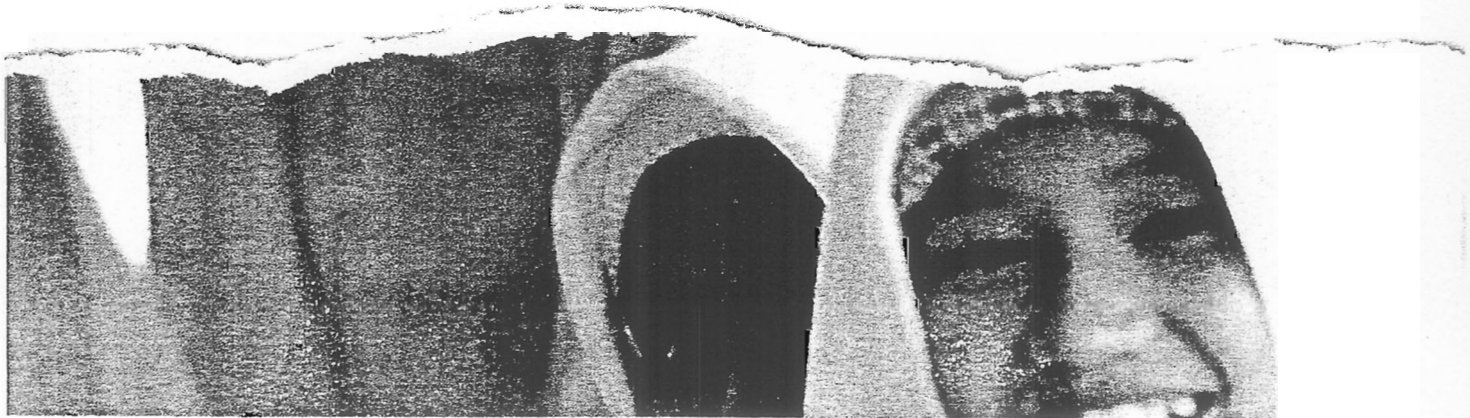
στες του νόμου είναι αυτοί που ανέλαβαν τα καθήκοντα της υπηρεσίας στα μουσουλμανικά τεμένη. Έτσι, τυπικά δημιουργήθηκε ένα είδος «ιερατείου», μια συγκεκριμένη ιεραρχία δίχως ιερατικό χάρισμα, που την απαρτίζουν τα εξής πρόσωπα: ο χαλίφης, πολιτικός αρχηγός του Ισλάμ και προστάτης της πίστης και των πιστών (Amir al-mu'minin), ο ιμάμης, αρχικά ταυτιζόταν με τον χαλίφη, που αποτελεί τον οδηγό

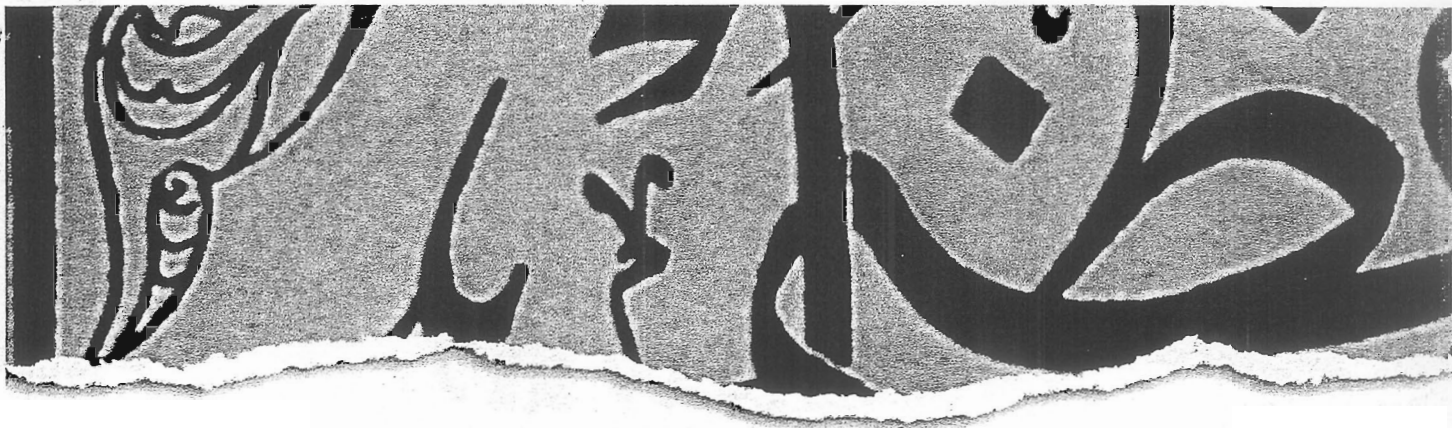
των πιστών και τον προϊστάμενό τους στην προσευχή, ο μουεζίνης, που καλεί από τον μιναρέ τους πιστούς στην προσευχή, ο χατίπ, αναγνώστης του Κορανίου και ιεροκήρυκας, ο μουφτής, θρησκευτικός αρχηγός μιας περιφέρειας και νομικός σύμβουλος, και ο κα-

Ο Μωάμεθ δεν ήταν μόνον ο προφήτης του Θεού, αλλά και ο πολιτικός αρχηγός της κοινότητάς του

δής, ο δικαστής. Στη σύγχρονη εποχή, επειδή, όπως σημειώσαμε, δεν υπάρχει μουσουλμανική αυτοκρατορία, δεν υφίσταται και ο θεσμός του χαλίφη.

Αντιθέτως, στους σίιτες, στο πρόσωπο του ιμάμη συνεχίζει να υπάρχει ο χαρισματικός αρχηγός της κοινότητας, που ερμηνεύει αλάνθαστα τον ιερό νόμο. Κι αυτό γιατί οι σίιτες δέχονται ότι στον ιμάμη δόθηκε μια χαρισματική εξουσία, που λέγεται Βιλάγια (Wilayah). Από ▶

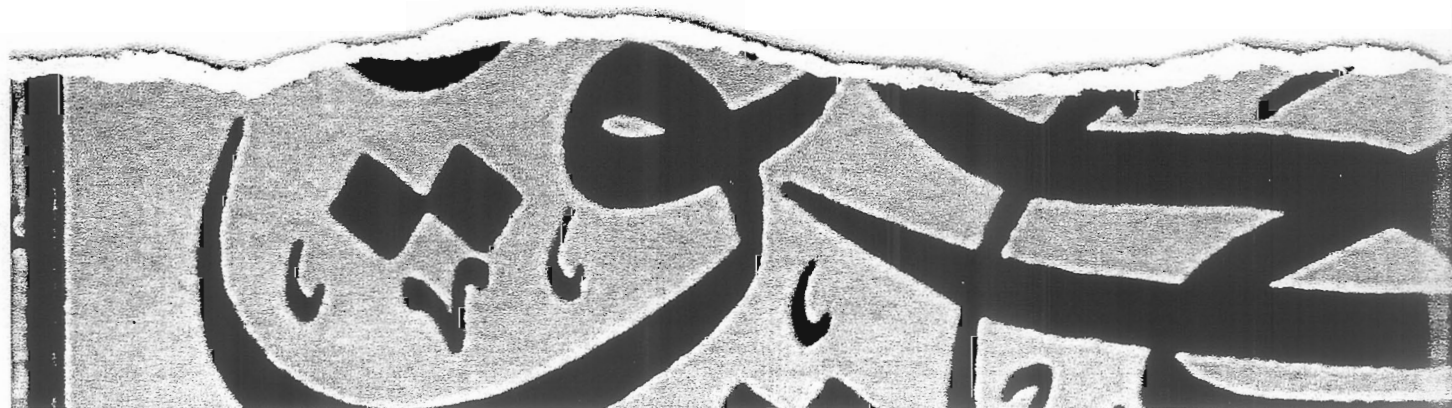
εδώ προέρχεται και το Βιλαέτι, δηλαδή η εξουσία που έδινε ο χαλίφης ή ο σουλτάνος σε αρχηγούς μιας περιοχής, για να την κυβερνήσουν ως ημι-αυτόνομοι αρχηγίσκοι. Αλλά ενώ για τους σουνίτες η Βιλάγια δεν είναι χαρισματική εξουσία, για τους σιίτες είναι. Έτσι δέχονται ότι ο ιμάμης είναι ο πολιτικός και χαρισματικός μαζί αρχηγός. Αλλά ήδη από το δεύτερο μισό του 9ου αιώνα ο τελευταίος ιμάμης, ο 12ος κατά τους σημερινούς σιίτες του Ιράν, εξαφανίστηκε μυστηριωδώς και από τότε παραμένει κρυμμένος (γάιμπα). Ωστόσο, πιστεύεται ότι κάθε φορά που κινδυνεύει το Ισλάμ, ο κρυμμένος ιμάμης ενσκηνώνει στον εκάστοτε αρχηγό της κοινότητας, ο οποίος καταχραστικώς ονομάζεται ιμάμης. Ο «ιμάμης» αυτός παίρνει τη χαρισματική εξουσία από τον κρυμμένο ιμάμην, στον οποίο υπάρχει το χάρισμα του φωτός του Μωάμεθ και του Αλή. Για αιώνες διασώθηκε στο σιιτικό Ισλάμ αυτή η πίστη στον κρυμμένο ιμάμην, ο οποίος δεν ήταν παρών και επομένως δεν ήταν καιρός για αποκατάσταση των ιδεωδών καταστάσεων του Ισλάμ. Στη διάρκεια του δεύτερου μισού του 20ού αιώνα αναπτύχθηκε στο Ιράν μια επαναστατική ερμηνεία της πολιτικο-θρησκευτικής εξουσίας, η οποία κατέληξε στην «ισλαμική επανάσταση» του 1979. Σύμφωνα μ' αυτήν, αν την εξουσία την πάρουν στα χέρια τους οι νομο-

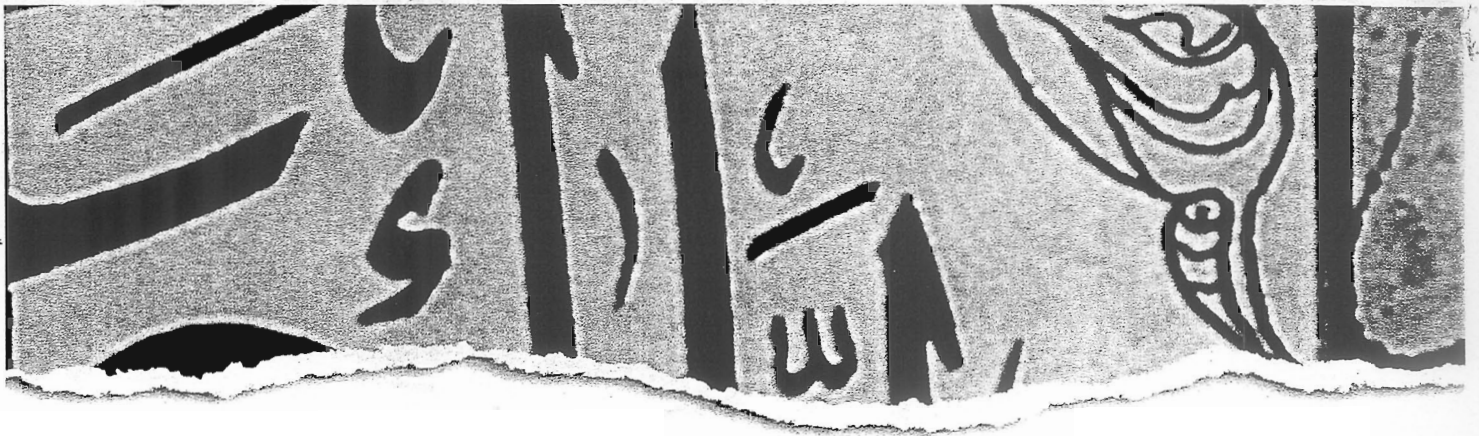
διδάσκαλοι, θα πλησιάσει ο καιρός της έλευσης του ιμάμην. Τότε θρησκευτική και κοσμική δύναμη θα ενωθούν. Η δύναμη αυτή συγκεντρώθηκε στα 1979 στο πρόσωπο του Αγιατολλάχ Χομεϊνί και σήμερα στους διαδόχους του. Αλλά και αυτοί, πέραν της ικανότητάς τους να ερμηνεύουν αυθεντικώς τον ιερό νόμο, δεν τελούν κανενός είδους μυστήριο. Η προσευχή είναι η μόνη λατρεία του θεού στο Ισλάμ.

Το Ισλάμ του 21ου αιώνα

Στις ημέρες μας τα ισλαμικά κράτη αναπόφευκτα επηρεάζονται από το κλίμα των γοργών αλλαγών που επικρατεί στον υπόλοιπο κόσμο, κυρίως στον κόσμο της Δύσης. Δύο βασικά ρεύματα παρατηρούνται στους κόλπους του. Από τη μία πλευρά, είναι οι «παραδοσιακοί» μουσουλμάνοι, που θέλουν να επιστρέψουν στις παλιές γραμμές του Ισλάμ από την άλλη, υπάρχουν οι «προοδευτικοί», οι οποίοι στρέφονται προς την ιδέα ενός καινούργιου Ισλάμ, το οποίο θα είναι ικανό να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της σύγχρονης εποχής. Οι «προοδευτικοί» είναι, κυρίως, αυτοί που ζητούν τη δημιουργία ενός κράτους, στο οποίο όλοι θα έχουν ίσα δικαιώματα και καθήκοντα, χωρίς να εξαρτώνται από τη θρησκεία. Το αίτημα αυτό στην πράξη σημαίνει χωρισμό της θρησκείας από την πολιτεία. Το μόνο μουσουλμανικό κράτος που έχει

διαχωρίσει τη θρησκεία από την πολιτεία είναι η Τουρκία. Και σ' αυτήν, όμως, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αναζωπύρωση του Ισλάμ, καθώς μεγάλο μέρος του λαού, λόγω εσωτερικών και άλλων προβλημάτων, στρέφεται προς τις αρχές της πατροπαράδοτης θρησκείας του. Οι «παραδοσιακοί» απαιτούν την επιστροφή στα παλαιά ισλαμικά ιδεώδη της πρώτης μουσουλμανικής κοινότητας. Το αίτημά τους είναι η ισχυρή ισλαμική διάρθρωση της δομής του κράτους, συνεπικουρούμενη από την αποκατάσταση των παλαιών δομών και νόμων του Ισλάμ. Σ' αυτήν τη μεταρρυθμιστική κίνηση υπάρχουν διάφορες παρατάξεις, άλλες περισσότερο και άλλες λιγότερο συντηρητικές, με ιδεολογίες όμως καθαρώς ισλαμικές. Στο πλαίσιο των διαφόρων ρευμάτων της σύγχρονης ισλαμικής σκέψης κινείται και ο λεγόμενος «ισλαμικός φονταμενταλισμός», που αντιδρά προς τον σύγχρονο, εκκοσμικευμένο κόσμο, διακρύσσοντας τη στροφή προς τα θεμέλια της ισλαμικής πίστης και κοινωνίας. Ο ισλαμικός φονταμενταλισμός παρουσιάζει ποικίλα πρόσωπα. Διακρίνεται σ' εκείνους που θέλουν να τηρήσουν τις αρχές της ισλαμικής πίστης, αλλά δεν υιοθετούν τη βία. Σ' εκείνους που έχουν άκαμπτη, ολοκληρωτική και αδιάλλακτη προσήλωση στις θεμελιώδεις αρχές της μουσουλ-

μανικής θρησκείας. Αυτοί στην προοπτική τού διαλόγου αντιπαράθετουν την ισλαμική αδελφότητα, την ισότητα των αδελφών μουσουλμάνων, ενώ παράλληλα αποστρέφονται κάθε δυτικό πρότυπο. Ακραίες φονταμενταλιστικές οργανώσεις, όπως οι αδελφοί μουσουλμάνοι της Αιγύπτου και άλλες, κατηγορούν τη Δύση για συνωμοσία κατά του Ισλάμ.

Για να μπορέσει να αντιληφθεί κανείς την πολιτική κρίση που διέρχονται οι μουσουλμανικές χώρες σήμερα, πρέπει να λάβει υπόψη το παρελθόν τους. Το Ισλάμ και τα μουσουλμανικά κράτη δέχθηκαν σοβαρότατα πλήγματα κατά την περίοδο της ευρωπαϊκής αποικιοκρατίας, όταν καταλύθηκαν οι παλιές δομές του κράτους και του ιερού τους νόμου και στη θέση τους λειτούργησαν νόμοι και μηχανισμοί σύμφωνα με τα δυτικά πρότυπα. Όταν αργότερα κατέρρευσε η αποικιοκρατία και τα ισλαμικά κράτη πήραν ξανά τη διαχείριση της εξουσίας στα χέρια τους, οι ελπίδες τους για μια νέα ζωή και κοινωνική πρόοδο διαψεύστηκαν. Τα νέα κράτη που σχηματίστηκαν δεν κατόρθωσαν ούτε την ανεξαρτησία τους από τα αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων να πετύχουν, ούτε την εσωτερική ανασυγκρότηση των χωρών τους να προωθήσουν. Οι προσπάθειες για μια σταθερή κοινοβουλευτική δημοκρατία, με

πραγματική συμμετοχή όλου του λαού στις πολιτικές αποφάσεις, δεν μπόρεσε να επιτευχθεί. Το ίδιο συνέβη και στον τομέα της οικονομίας. Η ψαλίδα ανάμεσα στους πλούσιους και στους φτωχούς μεγάλωσε. Γι' αυτό πολλοί μουσουλμάνοι αδιαφορούν πια για έννοιες όπως φιλελευθερισμός, σοσιαλισμός, εθνικοποίηση του πλούτου κ.λπ. Όλα αυτά τα αντιμετώπιζον με καχυποψία, θεωρώντας τα ξένα, παρακμιακά και κακέκτυπα παραδείγματα της Δύσης.

Το τελευταίο καιρό, που η πίεση των μεγάλων δυνάμεων και συμφερόντων είναι άμεσα αισθητή στις μικρές χώρες, η αντίδραση του ισλαμικού κόσμου και η στροφή του προς τη θρησκεία είναι ισχυρότερη. Γεγονότα όπως ο πόλεμος του Κόλπου όξυναν τις αντιθέσεις στον ισλαμικό κόσμο και δημιούργησαν προβλήματα όχι μόνον στη Δύση, αλλά και εσωτερικά ζημίωσαν τις μεταξύ τους σχέσεις. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι η Αλγερία, όπου ο φονταμενταλισμός και η μισαλλοδοξία οδήγησαν σε θλιβερά γεγονότα εθνικού αλληλοσπαραγμού. Όταν τα οικονομικά προβλήματα είναι τόσο πιεστικά, ο απλός λαός της Ανατολής υποφέρει. Όταν, επίσης, κατηγορείται για τρομοκρατικές ενέργειες, οργίζεται και δεν πειθεται από τους εκσυγχρονιστές των προηγμένων κρατών. Προσπαθεί να βρει κα-

ταφύγιο στη θρησκεία του, να διατηρήσει μια ισορροπία μεταξύ της πίστης του, της παράδοσης και των ιδεωδών της μουσουλμανικής κοινωνίας. Με γρήγορα βήματα που έγιναν σε πολλά μουσουλμανικά κράτη, άνδρες και γυναίκες έχουν διεκδικήσει και έχουν πετύχει πολλά στη σύγχρονη κοινωνία: το δικαίωμα σπουδών, εργασίας, αλλά και κατοχύρωσης των πολιτικών και ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν προσδοκούν καλύτερες ημέρες ειρήνης και κοινωνικής προόδου.

Το κοινό καθήκον, σήμερα, μεταξύ των ανθρώπων όλου του κόσμου, ανεξαρτήτως θρησκείας, είναι η αμοιβαία εμπιστοσύνη και ο αλληλοσεβασμός. Οι άνθρωποι διαφέρουν μεταξύ τους από θρησκευτική άποψη. Ωστόσο, όλοι έχουν κοινή και αμέριστη τη σφραγίδα του ανθρώπινου προσώπου, του οποίου η ελευθερία και η ακεραιότητα πρέπει να διαφυλαχθούν.⁽⁶⁾

Πηγές

1. Y. L. de Bellefonds, *Traite de droit musulman comparé*, Paris 1965-1973.
2. *Le shi'isme imamite: Colloque de Strasbourg*, 6-9 Mai 1968, Paris 1970.
3. M. A. Kettani, *Muslims in Europe and America*, Beirut 1976.
4. Γρ. Ζιάκας, *Ιστορία των θρησκευμάτων Β'. Το Ισλάμ*, Θεσσαλονίκη 1998'.

